



Tonga

**LAO (FAKATONUTONU) (FIKA.2) KI HE
KOMISIONA KI HE FAKAFEPAKI'I 'O E
TA'EFAITOTONU 2023**

Lao Fika 5 'o e 2023



LAO (FAKATONUTONU) (FIKA.2) KI HE KOMISIONA KI HE FAKAFEPAKI'I 'O E TA'EFAITOTONU 2023

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou mo e 'UHINGA' i lea.....	5
2	Fakatonutonu 'a e lau ki he Komanita Polisi	5
3	Fakatonutonu 'a e lau ki he Kau Polisi	6
4	Fakatonutonu 'a e kupu 4.....	6
5	Fakatonutonu 'a e kupu 5.....	6
6	Fakatonutonu 'a e kupu 21.....	6
7	Fakatonutonu 'a e kupu 33.....	6
8	Fakatonutonu 'a e kupu 54.....	6
9	Fakatonutonu 'a e kupu 74.....	7
10	Fakatonutonu 'a e kupu 78.....	7
11	Fakahu atu 'a e kupu 79A fo'ou	7
12	Fakatonutonu 'a e kupu 80.....	8
13	Fakatonutonu 'a e kupu 90.....	8
14	Fakatonutonu 'a e Tepile 1	8



Tonga

LAO (FAKATONUTONU) (FIKA.2) KI HE KOMISIONA KI HE FAKAFEPAKI'I 'O E TA'EFAITOTONU 2023

Lao Fika 5 'o e 2023

KO E LAO KE FAKATONUTONU 'A E LAO KI HE KOMISIONA KI HE
FAKAFEPAKI'I 'O E TA'EFAITOTONU [VAHE 2.01]

'Oku ou loto ki ai,
TUPOU VI,
'Aho 29 'o Sune 2023.

'OKU TU'UTU'UNI 'e he Tu'i mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he Fakataha Alea 'o e
Pule'anga 'o pehe:

1 Hingoa nounou mo e 'Uhinga'i lea

- (1) 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao (Fakatonutonu) (Fika.2) ki he Komisiona ki he
Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu 2023.
- (2) Kuo pau ke ui 'i he Lao ni, 'a e Lao ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e
Ta'efaitotonu [Vahe 2.01], 'i hono fakatonutonu, ko e "Tefito'i Lao".

2 Fakatonutonu 'a e lau ki he Komanita Polisi

'Oku fakatonutonu 'a e Tefito'i Lao 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea "Komanita
Polisi" 'i he feitu'u kotoa pe 'oku hā ai pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea "Komisiona
Polisi".

3 Fakatonutonu 'a e lau ki he Kau Polisi

'Oku fakatonutonu 'a e Tefito'i Lao 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea "Polisi" 'i he feitu'u kotoa pe 'oku hā ai 'i he kupu 2, 31, 37 mo e 78(1)(a) pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea "Polisi Tonga".

4 Fakatonutonu 'a e kupu 4

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 4(3) 'o e Tefito'i Lao 'aki hono –

- (a) fakahū 'a e kupu'i lea "mo 'ene kau ngāue" 'i he hili 'a e lea "Komisiona"; pea
- (b) tamate'i 'a e kupu'i lea ko e "Lao ki he Kau Ngaue Fakapule'anga" pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea ko e "Lao ki he Kau Ngaue Fakapule'anga [Vahe 2.11]".

5 Fakatonutonu 'a e kupu 5

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 5 'o e Tefito'i Lao 'aki hono fakapekia 'a e kupu-si'i (1) mo e (2) pea fetongi 'aki 'a e ongo kupu-si'i fo'ou ni –

- (1) Kuo pau ke fakanofu 'e he 'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni, ha Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, hili hono ma'u ha fale'i mei he Penolo ki he Ngaahi Fakanofu mo e Tu'utu'uni Fakafakamaau hili hono fakahoko ha tala ngaue 'i he founa totonu.";
- (2) Kuo pau ke ma'u lakanga ha taha kuo fakanofu ko e Komisiona 'i he 'ulungaanga lelei pea 'i hono tu'utu'uni 'i he Tepile 1.".

6 Fakatonutonu 'a e kupu 21

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 21(1) 'o e Tefito'i Lao 'aki hono fakahu 'a e kupu'i lea "ki he Fakamaau'anga Lahi" 'i he hili pe 'a e lea "kole".

7 Fakatonutonu 'a e kupu 33

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 33 'o e Tefito'i Lao 'aki hono fakahū 'a e kupu'i lea "pe kuo tukuange" 'i he hili 'a e lea "Komisiona".

8 Fakatonutonu 'a e kupu 54

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 54 'o e Tefito'i Lao –

- (a) 'i he kupusi'i (1) 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea "Palemia ke fakahu ki he Fakataha Tokoni mo e Fale Alea" pea fetongi'aki 'a e "Tu'i 'i he Fakataha Tokoni pea mo e Sea 'o e Fale Alea ke tepile'i 'i he Fale Alea";
- (b) 'i he kupusi'i (2) –

- (i) 'i he paaki faka-Pilitania pe, 'i hono –
 - (A) tamate'i 'a e piliote hili 'a e palakalafi (h) pea fetongi'aki 'a e semi-koloni “;”;
 - (B) fakafika 'a e palakalafi (g) ko e palakalafi (f);
 - (C) fakafika 'a e palakalafi (h) ko e palakalafi (g);
- (ii) 'i he paaki faka-Tonga pe, 'i hono tamate'i 'a e piliote hili 'a e palakalafi (g) pea fetongi'aki 'a e semi-koloni “;”;
- (iii) 'i hono fakahu atu 'a e palakalafi (h) fo'ou ko eni –
 - “(h) ha fakamatala 'o 'ene ngaahi ngaue fakapa'anga lolotonga 'a e ta'u ko ia kau ai ha lipooti 'o e ngaahi fakamole totonu na'e fakahoko 'o fakafehoanaki mo e patiseti na'e vahe'i ki he ngaue takitaha pea tuku atu mo ha fakamatala ki he ngaahi faikehekehe, kapau 'oku 'i ai.”

9 Fakatonutonu 'a e kupu 74

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 74(4) 'o e Tefito'i Lao 'aki hono fakahu 'a e kupu'i lea “ki he Polisi Tonga,” 'i he hili pe 'a e kupu'i lea “fakamafai fe'unga ia”.

10 Fakatonutonu 'a e kupu 78

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 78(2) 'o e Tefito'i Lao –

- (a) 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea ko e “Lao ki he Polisi (Vahe 35)” 'i he tatau faka-Pilitania pe pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea ko e “Lao ki he Polisi Tonga [Vahe 7.07]”; pea
- (b) 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea “Lao ki he Polisi (Vahe 35)” 'i he tatau faka-Tonga pe pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea “Lao ki he Polisi Tonga [Vahe 7.07].

11 Fakahu atu 'a e kupu 79A fo'ou

“79A Tauhi tohi mo e 'Atita

- (1) Kuo pau ke tauhi 'e he Komisiona ha ngaahi 'akauni totonu mo ha ngaahi lekooti kehe fekau'aki mo 'ene ngaahi ngaue fakapa'anga pea kuo pau ke teuteu'i ha ngaahi fakamatala 'o e ngaahi 'akauni 'o fekau'aki mo ta'u fakapa'anga takitaha.
- (2) Kuo pau ke 'atita'i fakata'u 'a e ngaahi 'akauni 'a e Komisiona 'e he 'Atita Seniale.”

12 Fakatonutonu 'a e kupu 80

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 80 'o e Tefito'i Lao 'aki hono fakafika 'a e kupu lolotonga ko e kupusi'i (1) pea fakahu atu 'a e kupusi'i (2) fo'ou ko eni –

- “(2) Kuo pau ki he vahenga mo e ngaahi monu'ia fakapa'anga kehe 'a e kau ngaue 'a e Komisiona ke fokotu'u 'e he Komisiona 'i he fengaue'aki mo e Ma'u Mafai Vahenga.”.

13 Fakatonutonu 'a e kupu 90

'Oku fakatonutonu 'a e kupu 90 'o e Tefito'i Lao 'aki hono tamate'i 'a e lea “Kapineti” pea fetongi'aki 'aki 'a e “'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni”.

14 Fakatonutonu 'a e Tepile 1

'Oku fakatonutonu 'a e Tepile 1 'o e Tefito'i Lao –

- (a) 'i he kupu 2(1) 'aki hono tamate'i 'a e kupu'i lea ko e “Kapineti 'o 'Ene 'Afio” pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea “'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni, 'i he hili 'a hono ma'u 'a e fale'i mei he Penolo ki he Ngaahi Fakanofu mo e Tu'utu'uni Fakafakamaau”; pea

- (b) 'aki hono fakapekia 'a e kupu 3 pea fetongi'aki 'a e kupu fo'ou ko 'eni –
“3 'Ikai ma'u lakanga kehe 'a e Komisiona

Kuo pau 'e 'ikai lava 'e he Komisiona ke ne ma'u ha lakanga kehe ke ma'u vahenga ai, tukukehe ange mei hono lakanga ko e Komisiona, pe ke kau 'i ha fa'ahinga ngaue ke totongi 'i tu'a mei he ngaahi fatongia 'o hono lakanga, ta'e tomu'a fakangofua 'e he 'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni, ka kuo pau he'ikai ke uesia ai 'ene fakahoko totonu hono fatongia ko e Komisiona.”;

- (c) 'i he kupu 6(1)(c) 'aki hono tamate'i 'a e lea ko e “Palemia” pea fetongi 'aki 'a e kupu'i lea “'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni”.

Na'e tali 'e he Fale Alea 'i he 'aho **30** ni 'o **Ma'asi** 2023.